

УДК 655.1

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧА ПІДГОТОВКА ПЕРЕКЛАДНОЇ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УКРАЇНІ

Щепіна І.О.

Київський національний університет культури і мистецтв

У роботі проаналізовано стан сучасного книжкового ринку України, читацькі смаки населення. Також визначено місце, яке в книговидавничому процесі займає перекладна науково-популярна література. Поетапно було досліджено процес редакційно-видавничої підготовки до друку перекладних науково-популярних видань. Розглянуто такі етапи як переклад, літературне та наукове редагування, коректуру, макетування і верстку. Було виокремлено особливості підготовки до друку цього виду літератури та наведено приклади помилок, що можуть виникати у ході роботи.

Ключові слова: редакційно-видавнича підготовка, науково-популярна література, перекладна науково-популярна література, переклад, редагування, коректура, макетування, верстка.

Постановка проблеми. Зростання попиту на науково-популярну літературу, що було пов'язано із низкою факторів, таких як: виявлення браку перекладної науково-популярної літератури у ході досліджень українського книжкового ринку; зростання читацького попиту на цей вид літератури; підписання президентом України Закону про внесення змін до деяких законів України щодо обмеження доступу на український ринок іноземної друкованої продукції антиукраїнського змісту, що спонукав українських видавців заповнювати ніші, які раніше займали російські видання; підвищення активності українських видавців на міжнародному книжковому ринку та участь у міжнародних книжкових ярмарках – усе це сприяло розвитку ринку перекладної науково-популярної літератури в Україні. Незважаючи на це, редакційно-видавнича підготовка перекладної науково-популярної літератури не ставала предметом комплексного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перекладна науково-популярна література є малодослідженим сегментом книжкового ринку України. Українські вчені окремо досліджували явища літературного, технічного, а також наукового перекладу. Досліджувались процеси літературного та наукового редагування, коректури. Є роботи, присвячені художньо-технічному оформленню науково-популярних видань.

Найбільш масштабний аналіз перекладів на українську мову здійснив дослідник К. Родик [1]. У його праці з огляду ринку перекладів 1992–2012 років можна відстежити тенденції, що сприяли появі перекладних науково-популярних текстів українською мовою. Дослідник зауважує, що до кінця 2000-х років майже усі переклади гуманітаристики, в тому числі і науково-популярних видань здійснювались за допомогою грантової підтримки. 44% перекладів українською мовою станом на 2012 рік були зроблені з англійських текстів. Дослідниця С. Радецька [2] акцентує увагу на перекладі засобів експресії в науково-популярній літературі, де вони зустрічаються не так часто, як у художній, але є стилістичною особливістю цього сегменту. Вона зазначає, що в науково-популярній літературі висвітлення наукової інформації відбувається не лише через опис логічності мисленевих процесів, а й через емоційність авторського тексту, якому властиві: авторські відступи, розповідь від

першої особи, постановки риторичних запитань, що провокують розумову діяльність читача, використання розмовної лексики, вживання оказіоналізмів, використання прямої мови.

Вчений М. Тимошик аналізує не тільки цільову читацьку аудиторію науково-популярної літератури, а і охоплює тему дизайну та оформлення, популяризацію викладеного матеріалу, завдання редактора при підготовці науково-популярної літератури [3]. Серед аспектів підготовки до друку науково-популярної літератури професор звертає увагу на те, що вдало підібраний ілюстративний матеріал може стати родзинкою видання і привернути більше уваги. Проте зауважує, що надмірне використання ілюстрацій може відволікати від тексту, так само, як і перевантаження тексту графіками та схемами. М. Тимошик наводить прийоми популяризації викладу матеріалу, серед яких: сюжетний розвиток подій, логічна послідовність наукових аргументів та наведення до кожного з них цікавих прикладів, видавничі вставки відступи від авторської розповіді, авторські відступи від суворо визначеної канви розповіді, нестандартне введення в текст термінології та спонукування читача до її мимовільного засвоєння.

Що стосується художньо-технічного оформлення перекладної науково-популярної літератури, вони складаються із загальних вимог до оформлення перекладних видань, частину їх описано в ДСТУ4861:2007 [4] у пункті 5.4. та з вимоги до оформлення науково-популярних видань. В. Шевченко досліджувала питання оформлення науково-популярних видань [5]. Дослідниця виокремлює два підходи художньо-технічного проектування науково-популярної літератури. Перший – пасивна концепція, яка полягає у спрощеному поданні інформації, без особливих художніх деталей та елементів увиразнення. Другий – активна концепція, яка передбачає наочні зображальні матеріали.

Варто зазначити, що літератури з художньо-технічного оформлення, яке включає макетування та верстку науково-популярних видань, бракує в українському науковому інформаційному просторі.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. В українському науковому середовищі не розглядається редакційно-видавнича підготовка перекладних науково-популярних видань, попри те, що вона має відмінності

у порівнянні з підготовкою науково-популярних видань, написаних українською мовою та перекладних видань інших видів. Дослідження окремих етапів не дає цілісної картини роботи над цим видом літератури. Тому тема роботи над перекладними науково-популярними виданнями потребує системного розгляду і аналізу.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є виявлення основних аспектів та особливостей редакційно-видавничої підготовки перекладних науково-популярних видань в Україні. Серед завдань: проаналізувати сучасний книжковий ринок України; визначити місце перекладної науково-популярної літератури на книжковому ринку України; дослідити й описати процеси редакційно-видавничої підготовки перекладних науково-популярних видань, а саме: переклад, редагування, коректуру, макетування та верстку.

Виклад основного матеріалу дослідження. За спостереженнями культурно-видавничого проекту «Читомо», що базуються на відомостях Книжкової палати України, книжковий ринок 2015 та 2016 років почав активніше розвиватись [6]. Про це свідчить поява нових видавництв, не лише малих, а й середніх та великих, які готові конкурувати з видавцями-лідерами в сегменті української літератури та літератури перекладеної з інших мов.

Ще один фактор, який свідчить про підвищення розвитку українського книговидання – поява Інституту книги, що був створений наказом Міністерства культури України від 28.07.2016 № 612. Згідно зі статутом [7], ця установа буде реалізовувати державну політику у сфері книговидання, книгорозповсюдження та промоції літератури.

Варто звернути увагу на подану статистику, за якою загальна кількість виданих книжок у 2016 році зросла на 3,8% порівняно із 2015 роком, а загальна сума накладів збільшилась на 29% тобто на 5 470 700 копій. В той же час кількість книжок та брошур, надрукованих українською мовою зросла на 433 назви, а кількість їхніх репринтів більше, ніж подвоїлась – зросла на 58,8%. Кількість книжок, надрукованих російською, зменшилась на 9,7%, а кількість їхніх репринтів – на 6,9%.

Дослідження GFK Ukraine [8] свідчить про те, що попит на науково-популярну літературу у 2014 році порівняно з 2013 роком зріс на 1%. Попри те, що рівень читання населення з 36% впав до 31%. Це свідчить про те, що український книжковий ринок зазнав трансформацій. Зокрема, знизилась купівельна спроможність і підвищилась середня ціна на книжку: порівняно із 2008 роком, коли середня вартість книжки становила 27,8 грн, у 2014 році ціна зросла до 49 грн і більше. У 2017 році середня вартість книжки зросла до 100 грн і більше, що можна пояснити ростом курсу долара відносно гривні. Порівняно із 2014 роком, коли станом на 1 серпня долар становив 11,96 грн, у 2017 році долар зріс більше, ніж у два рази і станом на 1 серпня становив 25,85 грн. Середню вартість книжки доцільно прив'язувати до курсу долару, адже він позначається на купівельній спроможності населення, вартості послуг друку, вартості закордонних виробничих матеріалів: паперу, фарби.

Попри це, згідно з тим же дослідженням, проведеному у 2014 році, перше місце серед української літератури, якої бракує опитаним, займає українська наукова та науково-популярна література.

Також слід додати, що одним із показників того, що науково-популярна література користується попитом є поява нової в Україні літературної премії «Нонфікшн», яку започаткували благодійний фонд «Смолоскип» та всеукраїнський рейтинг «Книжка року». Цю премію відкрили на Форумі видавців у Львові, її присуджуватимуть документальній та науково-популярній літературі.

Редакційно-видавничий процес підготовки до друку науково-популярного видання можна розділити на декілька етапів: переклад тексту, літературне та наукове редагування, макетування і верстку, коректуру. Кожне видавництво по-своєму організовує роботу редакції, тому послідовність етапів може відрізнятись.

Переклад науково-популярного тексту є першим етапом у процесі редакційно-видавничої підготовки. Він починається з призначення перекладача на твір та визначення термінів роботи. Термін перекладу твору встановлюється видавництвом з огляду на: обсяг оригінального твору, складність оригінального твору, завантаженість перекладача, заплановану видавництвом дату публікації книжки. Переклад науково-популярного тексту має певні особливості: наявність термінів та термінологічних сполучень, які мають бути точно передані в українській мові, робота з фактажем, присутність художньої образності на рівні з науковими доводами.

Неуважність перекладача до особливостей науково-популярного тексту може призвести до появи помилок в перекладі. Найчастіше у науково-популярних текстах зустрічаються помилки та недоліки такого характеру: фактологічні, спотворення думки автора, неправильний переклад ідіом, буквалістський переклад (калькування англійського синтаксису).

Над зданням у видавництвом перекладом науково-популярного тексту працює два редактора: літературний та науковий. У рідких випадках вони можуть працювати паралельно. Здебільшого текст спочатку читає науковий редактор, а потім – літературний, хоча може бути навпаки. Науковий редактор є знавцем галузі, якої стосується видання. Основою роботи наукового редактора є виправлення помилок з наукової точки зору. Літературний редактор вдосконалює лексику та граматику-стилістичні засоби твору. До завдань літературного редактора при опрацюванні перекладного науково-популярного тексту входить забезпечення в тексті зрозумілості, точності слововжитку та лексичних конструкцій, перевірка достовірності фактів, дат і термінів. Літературний редактор опрацьовує не лише основний текст видання, але й зміст, примітки, списки ілюстрацій, карт, джерел, покажчики.

Над текстом також працює коректор. До завдань коректора належить: перевірка пунктуації, перевірка змістової відповідності, уніфікація імен та прізвищ, географічних назв, умовних позначень та скорочень, перевірка пагінації сторінок, нумерації структурних розділів та підрозділів,

таблиць, перевірка правильності колонтитулів, зв'язка цитат з першоджерелом.

Макет книжки створює технічний редактор, а за відсутності такого спеціаліста в штаті – верстальник. Макетування книжки варто починати із вибору формату. В Україні вибір формату визначає ДСТУ 4489:2005 [9]. У ньому містяться вимоги до форматів як книжкових, так і журнальних видань. Найбільш поширеними форматами для науково-популярної літератури є: 60×90/16 (середній) = 145×215 мм після обрізу та 70×100/16 (збільшений) = 170×240 мм після обрізу.

Важливим моментом при макетуванні книжкової сторінки є визначення полоси набору і розміру полів (внутрішнього, верхнього, зовнішнього і нижнього). В Україні не існує державного стандарту, який визначав би рекомендовані розміри полос набору, тому видавці визначають їх на власний розсуд.

Верстка книжки повинна бути приводною, тобто такою, де рядки основного тексту на обох сторінках листка збігаються. Цей збіг можна побачити, якщо подивитись на сторінку на просвіт. Коли використовувався металевий набір, друкарський прес вдавлював літери в папір таким чином, що фарба проступала на звороті і здавалось, що листок брудний. Незважаючи на те, що змінились технології друку, приводна верстка широко увійшла у використання навіть при комп'ютерних програмах набору тексту. У книжкових виданнях прийнято використовувати виключку по формату, тобто однорідний текст, розміщений по всій ширині полоси набору. Для текстів, де кількість знаків в рядку дорівнює 30–40, а не 60–66 знаків з пробілами, краще використовувати виключку по лівому краю або по центру. Це пов'язано із зручністю для читання

[10]. Вирівнювання тексту по формату вважається складнішим за виключку по лівому краю або по центру. При наборі тексту з виключкою по формату можуть виникати такі помилки верстки: помилки, що порушують тон полоси набору; помилки, які порушують прямокутність;

До першої категорії можна віднести розрізані або навпаки – стиснуті рядки, що пов'язано з надлишковим кернінгом. Максимальний кернінг тексту, який не буде кидатись в очі при читанні тексту дорівнює від –20 до +20 пунктів.

До другої категорії відносять кінцеві рядки, які не перекривають півтора абзацних відступів, кінцеві рядки, які на декілька міліметрів не доходять до краю, висячі рядки на початку та в кінці полоси. Також до помилок верстки відносять переноси, коли більше трьох переносів поспіль [11].

Коли текст проходить усі етапи редакційно-видавничого процесу, готовий до відправки у типографію макет ще раз проглядають технічний редактор і головний редактор. Якщо є необхідність, верстальник вносить фінальні правки в макет і по вказівці головного редактора відправляє файл в друк.

Висновки. Підготовка до друку перекладної науково-популярної літератури відбувається майже за однією схемою: переклад, наукове та літературне редагування, макетування та верстка, коректура. Кожне видавництво по-своєму організовує процес підготовки видання до друку: може змінюватись послідовність етапів, можуть залучатись різні фахівці і тому подібне. Проте зібраний та проаналізований матеріал дав змогу висвітлити відмінності у роботі перекладача, літературного та наукового редактора, особливостях макетування та верстки при підготовці до друку перекладної науково-популярної літератури.

Список літератури:

1. Родик К. К. Переклади на українську 1992–2012 [Електронний ресурс] / К. Родик – Режим доступу до ресурсу: <http://bookplatform.org/uk/activities/269-translations-into-ukr.html>
2. Радецька С. В. Засоби вираження експресії в науково-популярній літературі / С. В. Радецька // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Філологічні науки. – 2014. – С. 191–195.
3. Тимошик М. С. Як редагувати книжкові та газетно-журнальні видання: Практичний посібник / М. С. Тимошик. – Київ: Наша культура і наука, 2012. – 330 с.
4. Видання. Вихідні відомості. ДСТУ 4861:2007. – [Чинний від 2007–11–05]. – Київ: Держспоживстандарт України, 2007. – 50 с. – (Національні стандарти України).
5. Шевченко В. Е. Вимоги до оформлення наукових і науково-популярних видань / Шевченко В. Е. // Вісник: Збірник наукових статей Київського міжнародного університету. Журналістика. Медіалінгвістика. Кінотелемистецтво. – 2003. – С. 81–114.
6. Ukraine's Book Market 2016 [Електронний ресурс] // Читомо. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.chytomo.com/issued/ukraines-book-market-2016>
7. Статут державної установи «Український інститут книги» [Електронний ресурс] // Міністерство культури України. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245224945
8. Дослідження читання книжок в Україні – 2014 [Електронний ресурс] // GfK Ukraine. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.gfk.com/uk-ua/rishennja/news/ukrajinci-chastishe-spilkujuetsja-ale-menshe-chitajut/>.
9. Видання книжкові та журнальні. Вимоги до формату. ДСТУ 4489:2005. – [Чинний від 2005–10–01]. – Київ: Держспоживстандарт України, 2005. – 4 с. – (Національні стандарти України).
10. Bringham R. The Elements of Typographic Style / R. Bringham. – Vancouver: Hartley & Marks, 2008. – 26 с.
11. Выключка по формату [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://nobelfaik.livejournal.com/65903.html>

Щепина І.О.

Київський національний університет культури і мистецтв

РЕДАКЦИОННО-ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ПОДГОТОВКА ПЕРЕВОДНОЙ НАУЧНО-ПОПУЛЯРНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В УКРАИНЕ

Аннотация

В работе проанализирован современный издательский рынок Украины, читательские вкусы населения. Также определено место переводной научно-популярной литературы в современном книгоиздательстве. Поэтапно было исследовано процесс редакционно-издательской подготовки к печати переводных научно-популярных книг. Рассмотрены такие этапы как: перевод, литературное и научное редактирование, корректура, макетирование и верстка. Было выделено особенности подготовки к печати этого вида литературы и наведено примеры ошибок, которые могут возникать в ходе работы.

Ключевые слова: редакционно-издательская подготовка, научно-популярная литература, переводная научно-популярная литература, перевод, редактирование, корректура, макетирование, верстка.

Shchepina I.O.

Kyiv National University of Culture and Arts

EDITORIAL-AND-PUBLISHING OPERATIONS IN UKRAINIAN TRANSLATED POPULAR SCIENCE LITERATURE

Summary

This work contains the analysis of modern Ukrainian publishing market, people's reading preferences. Also it had been determined translated popular science literature place in Ukrainian publishing market. The research of editorial-and-publishing operations in translated popular science literature was done. Translating, science editing, copyediting, proofreading, pages makeup were considered. Key features and mistakes in the process of editorial-and-publishing operations in making translated popular science literature were selected.

Keywords: editorial-and-publishing operations, popular science literature, translated popular science literature, translating, science editing, copyediting, proofreading, pages makeup.